

Mgr Malwina Misiąg
Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Socjologiczno-Historyczny
Instytut Socjologii

Promotor: dr hab. Beata Szluz, prof. UR

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Tożsamość i trajektorie biograficzne kobiet doświadczających przemocy

Przemoc wobec kobiet stanowiąca problem społeczny od stosunkowo krótkiego czasu jest zjawiskiem rozpowszechnionym nie tylko w naszym kraju, ale również w skali globalnej. Z powodu jego doniosłości oraz wagi społecznej, a także stanu dotychczasowej niewiedzy, konieczne jest prowadzenie badań naukowych w tym zakresie. Rozpoznając problem przemocy odniesiono się do definicji przedstawionej przez K. Michalską i D. Jaszczak-Kuźmińską. Określa ona przemoc domową jako celowe oraz wykorzystujące przewagę sił działanie bądź zaniechanie skierowane ku członkowi rodziny, powodujące cierpienie, szkodę oraz naruszające godność oraz prawa jednostki. Jako paradygmat pracy zaproponowano zaś teorię krytyczną z uwzględnieniem feminizmu radykalnego. Sam feminizm radykalny jest teorią prezentującą założenie, iż mężczyźni są odpowiedzialni za eksploatację kobiet w społeczeństwie i czerpią z niej korzyści. Jego podstawowym wyznacznikiem jest natomiast przekonanie, że: „system płęć biologiczna/płęć kulturowa” stanowi główną przyczynę opresji kobiet. Zatem za opresję kobiet odpowiedzialna jest cała struktura społeczna zbudowana na owym systemie, nazywana przez radykalne feministki patriarchatem, bądź seksizmem.

W prezentowanej pracy przedmiotem badań uczyniono subiektywny obraz społecznej rzeczywistości kobiet doświadczających przemocy, którego celem było poznanie tożsamości i trajektorii biograficznych kobiet doświadczających przemocy, ukazanie, w jaki sposób kobiety postrzegają swoją rolę w społeczeństwie oraz jakie społeczno-kulturowe wzorce posiadają. Zmierzano do uchwycenia i zobrazowania doświadczanej przez nie przemocy i jej uwarunkowań, określenia istnienia trajektorii pierwotnych, tworzących potencjał dla trajektorii przemocy, kierunku działań w życiu kobiet doświadczających przemocy a także sposobu funkcjonowania kobiet w sytuacji zagrożenia. Zbadano czy kobiety utożsamiają się z przypisaną im przez kulturę rolą, w którą wpisane jest bycie ofiarą, oraz czy intensywny trening bierności, zależności i postrzegania swojej sytuacji w perspektywie interesów innych ludzi jest przeszkodą w podejmowaniu przez nie skutecznej samoobrony. Zmierzano również do przedstawienia tego, czym kierują się w swoim postępowaniu, jaki sens nadają podejmowanym czynnościom i swojemu życiu oraz jakie mają plany na przyszłość.

Przyjęty w pracy cel badań wpłynął także na sprecyzowanie definicji tożsamości, gdzie za znaczącą uznano, przedstawioną przez A.L. Straussa tożsamość biograficzną, wiążącą tożsamość z brzemieniami w skutki ocenami wystawianymi nam przez nas samych oraz przez innych. Definicje trajektorii przyjęto zaś za F. Schütze, określającym ją jako społeczny oraz biograficzny proces charakteryzujący się doświadczaniem coraz boleśniejszego i w coraz większym stopniu pozbawionego wyjścia cierpienia.

W związku z tym, że za paradygmat pracy uznano feminizm radykalny, przy wyborze metody badawczej odwołano się do postmodernistycznej i dekonstrukcyjnej myśli feministycznej uznającej świat za serię opowieści bądź tekstów, które wspierają połączenie wiedzy i opresji a badania oparte na metodzie ilościowej za nieprzedstawiające adekwatnych

segmentów świata społecznego. W pracy zastosowano zatem badania jakościowe odnoszące się do metodologii teorii ugruntowanej, będącej konsekwencją założeń teoretycznych paradygmatu interpretatywnego a ściślej – interakcjonizmu symbolicznego. Za najwłaściwszą metodę uznano autobiograficzny wywiad narracyjny. W podejściu biograficznym przypadkami są osoby, na ogół należące do źle albo mało zbadanej kategorii, do której zalicza się także kobiety doświadczające przemocy. Wybór metody i podjęcia badań we wskazanym zakresie uzasadnia również to, iż indywidualne historie życia i ich analiza są sprzyjającą okolicznością dotarcia do rzeczywistości społecznej, w tym przypadku niezbadanego świata społecznego kobiet doświadczających przemocy. Ponadto, jak zauważa F. Schütze istnieje bardzo głęboki związek między rozwojem tożsamości jednostki a sposobem w jaki relacjonuje ona doświadczenia historii życia w swojej narracji. W badaniach wzięło udział czterdzieści pięć kobiet, które wyłoniono spośród osób, co do których istniało podejrzenie, że są lub były dotknięte przemocą w rodzinie i wobec których wszczęto procedurę „Niebieskiej Karty”, z podziałem na: zamieszkałe ze sprawcą przemocy, zamieszkałe w specjalistycznych ośrodkach dla ofiar przemocy w rodzinie lub ośrodkach interwencji kryzysowej oraz zamieszkałe

w innym miejscu (własne mieszkanie, dom, mieszkanie socjalne itp.) – świadczącym o tym, że kobiety odeszły od osoby stosującej wobec nich przemoc. Badania przeprowadzono na terenie województwa podkarpackiego.

Rozprawa składa się z ośmiu rozdziałów. Pierwszy wprowadza czytelnika w problematykę przemocy. W rozdziale omówiono pojęcie przemocy oraz przedstawiono jego klasyfikację. Ukazano także zjawisko przemocy w ujęciu teorii psychologicznych i socjologicznych. Zaprezentowano uwarunkowania przemocy wobec kobiet oraz jej następstwa.

Kolejny rozdział zawiera światowe, europejskie oraz polskie regulacje prawne wobec zjawiska przemocy. Omówiono procedury pomocy osobom doświadczającym przemocy. Zaprezentowano działania pomocy społecznej wobec problemów przemocy w rodzinie, a także przedstawiono inne formy pomocy osobom doświadczającym i stosującym przemoc.

Rozdział trzeci ukazuje skalę i dynamikę zjawiska przemocy w Polsce, z uwzględnieniem zjawiska przemocy wobec kobiet w Polsce oraz w województwie podkarpackim. Dokonano także przeglądu badań nad przyczynami przemocy. Zaprezentowano społeczno-demograficzną strukturę populacji kobiet będących ofiarami przemocy.

Rozdział czwarty to wprowadzenie do empirycznej części rozprawy. Zawiera problematykę i cel pracy oraz zastosowaną metodę i technikę badawczą. Przedstawiono organizację i przebieg badań. Dokonano także charakterystyki badanej zbiorowości.

W kolejnych czterech rozdziałach zawarto analizę i interpretację przeprowadzonych badań w zakresie tożsamości i trajektorii biograficznych kobiet doświadczających przemocy. Pierwszy z nich ukazuje portret własny kobiet przed doznaniem przemocy. Zaprezentowano w nim wzorce instytucjonalne w życiu kobiet, oznaczające sekwencje biograficzne, w których jednostka jest zorientowana na realizację oczekiwań społecznych. Przedstawiono biograficzne schematy działania oraz przemiany w życiu kobiet dotkniętych problemem przemocy. To właśnie instytucjonalne wzorce oczekiwań i rozciągnięte w czasie biograficzne schematy intencjonalnego działania wnoszą ład w przebieg życia jednostki. Rozdział zakończony jest oceną życia przed przekroczeniem granicy przemocy dokonaną przez kobiety.

Rozdział szósty ukazuje trajektorie i schematy stawania się osobą doświadczającą przemocy, gromadzenie potencjału trajektoryjnego i przekroczenie granicy, zdeterminowanie

przez przemoc - wyzwolenie potencjału trajektoryjnego prowadzącego do załamania normalnego toku zdarzeń.

W kolejnym rozdziale zaprezentowano tożsamość i pracę biograficzną kobiet doświadczających przemocy, to jak oceniają swoją sytuację związaną z problemem przemocy oraz ich funkcjonowanie. Zawarto w nim także sposób widzenia siebie w sytuacji przemocy. Podjęto próbę ukazania czasu codziennego kobiet doświadczających przemocy oraz pomocy udzielanej osobom dotkniętym przemocą w ich percepcji.

Ostatni ósmy rozdział przedstawia plany i obawy kobiet doświadczających przemocy w odniesieniu do przyszłości. W rozdziale ukazano również sens życia w percepcji kobiet. Sformułowane z przeprowadzonych badań i dokonanej analizy wnioski stanowią zakończenie prezentowanej pracy.

Struktura rozprawy, zawierająca przeszłość, teraźniejszość oraz przyszłość pozwala czytelnikowi dostrzec biograficzne struktury procesowe porządkujące historie życia kobiet doświadczających przemocy, w tym ich wewnętrzne rozwoju tożsamości.

Ukazanie tożsamości i trajektorii biograficznych kobiet doświadczających przemocy pozwala mieć nadzieję, że praca okaże się być przydatna nie tylko specjalistom zajmującym się problematyką przemocy, ale także praktykom rozwijającym różne formy pomocy i wsparcia, w tym społecznego dla kobiet doświadczających przemocy. Dysertacja stanowi kanon wiedzy w dziedzinie: socjologii, psychologii, polityki społecznej, pracy socjalnej oraz administracji. Interdyscyplinarna wartość pracy, chyli się również ku rozwojowi polityki rodzinnej, zatrudnieniowej i mieszkaniowej.